

A SZOLNOKI DAMJAMICH RÁDIÓ AZ 1956-OS FORRADALOMBAN

Az 1956-os forradalmi események Szolnok megyébe csak október 26-27-re érkeztek meg, kivéve a megyeszékhelyet, Szolnokot, ahol október 23-án a pesti és a gödöllői küldöttek hatására a Szolnoki Építész-és Közlekedésmérnöki Egyetem kilépett a DISZ-ből és csatlakozott a MEFESZ-hez. A lengyelek melletti szimpátiatüntetést követően Gellei Kornél színész és Klein Sándor színházi alkalmazott Szabó Lajos tanársegéddel elindultak a Szigligeti színházba, ahol 21-22 óra között leállították az előadást és Varga D. József vagy Lengyel János elszavalta a Nemzeti Dalt, ami a forradalom kezdetét jelentette. Kálmán István, a Szolnok Megyei Pártbizottság első titkára október 23-án összehívta az MDP végrehajtó bizottságát, hogy fegyvereseket küldjenek ki a pártszékházak őrzésére. A MÁV Járműjavító pártszervezete ellenforradalomnak nevezte a történeteket.¹

Október 25-re azonban változott a helyzet: miután Gerencsér Miklós, az MTI szolnoki kirendeltségének a vezetője Pauló Lajossal a (pesti) rádióban hallottak a kormánytól független forradalmi tanácsok megalakulásáról, telefonon kapcsolatba léptek a Lenin Kohászati Művek munkástanácsának elnökével, aki elmondta, hogy megalakult a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Munkástanács és mellé álltak a pártszervek és a fegyveres testületek is. Ezután Gerencsér felhívta a szolnok megyei pártbizottságot, kapcsolatba lépve Kálmán Istvánnal, majd megállapodott Kablay Lajossal, a szolnoki helyőrségparancsnokkal is, hogy Kálmán népgyűlést hív össze, ahol megválasztják a megyei munkástanács tagjait, ami másnap, október 26-án délután 3 órakor meg is történt. A megalakuló munkástanács lemondatta a megyei tanács elnökét, elrendelte az ÁVH lefegyverzését és felosztatását, s felhívást bocsátott közre: minden üzemben és hivatalban válasszanak munkástanácsot.² Kádár beszéde, amely engedélyezte a munkástanácsok megalakítását, csak 16 óra 30 perckor hangzott el, amikor már Szolnokon létrejött a Munkástanács³, ami másnap, október 27-én felvette a Szolnok Megyei Forradalmi Munkás-Paraszt-és Katonatanács nevet, jogilag az egész megyére kiterjedő hatáskörrel.

¹ Cseh Géza: Az 1956-os forradalom Szolnok megyében. Kézirat, Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár

² Cseh Géza: Az 1956-os forradalom Szolnok megyében. Kézirat, Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár

³ Gosztanyi Péter: Der ungarische Volksaufstand in Augenzeugenberichten. München, 1981. 119.o

A tömegtájékoztatási szervek a munkástanács, azon belül a sajtó- és rádióbiztosok, Kocsár József egyetemi tanársegéd és Gerencsér Miklós újságíró irányítása alá kerültek. A tüntetők egy része azonban ezt nem várta ki, és dr. Sebők András főorvos vezetésével a rádió stúdiójához vonultak, ahová nem sikerült bejutniuk.⁴ Néhány órával később azonban mégis elérték a céljukat: a munkástanács utasítását követően a rádióban kezdetét vette a forradalom eseményeiről szóló hírek közzélése.

A besenyszögi úton található adóállomás már október 23-án értesítést kapott a fővárosból, álljanak készen az 532 Hz-en a Kossuth adó sugárzására, mert a forradalmárok károkat okoztak a rádióban. Erre azonban nem került sor egészen november 4-ig.⁵

A Szolnoki Rádió működése

Tanulmányomban a szolnoki rádió 1956-ban játszott szerepét szeretném bemutatni, ami, habár Szolnok a forradalom idején regionális szerepkört betölteni nem tudott, mégis meghatározó volt a tömegtájékoztatás szempontjából. Nem utolsósorban, a rádió műsorborítékai alapján könnyebben felidézhetővé válnak a szolnoki és a megyei forradalmi események, mivel október 23. és november 4. között az események olyannyira felgyorsultak, hogy írásbeli ügyintézésre az esetek döntő többségében egyszerűen nem maradt idő, így a megválasztott forradalmi tanácsok telefonon vagy élő szóban, küldöttek útján intézték az ügyeket, a forradalom után a mégis megmaradt jegyzőkönyveket pedig megsemmisítette a kommunista hatalom. A forradalom történetének tisztázása érdekében tehát célszerű áttekintenünk a szolnoki rádió műsorborítékait.

Az egyes műsorborítékokon belül - minden nap anyaga külön borítékba került - a bemondásra szánt szövegek sorrendje nehezen rekonstruálható, ezért napok szerint haladva a tematikai sorrendet követve dolgoztam fel a rádió műsorát. A Szolnoki Rádió munkatársai 1956-ban a következők voltak: Kovács Árpád (a szolnoki rádióállomás vezetője), Kövér Gyula (vezető technikus), Varga Viktória, Demcsák Katalin (bemondók), akik a rádió 1952-es létrehozása óta dolgoztak a stúdióban (1952-ben még vezetékes rádió működött Szolnokon, műsorát értelemszerűen csak ott lehetett fogni, amerre a posta elvezette a kábelt, ami a várost és szoros környékét jelentette.) A magyar rádió 1953-ban vidéki stúdiókat szervezett, így ekkor a vezetékes rádió átalakult, a stúdió pedig a Mária utcai kultúrházból a Kolozsvári útra költözött. Ettől kezdve a szolnoki stúdió műsorait 40 kilométeres körzetben lehetett fogni.⁶

⁴ Cseh Géza: Az 1956-os forradalom Szolnok megyében. Kézirat, Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár

⁵ Varga Viktória visszaemlékezése 1971. szeptember 22.

⁶ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

Egy Varga Viktóriával készített interjúból tudjuk, hogy a Szolnoki Rádió minden nap este 6-7 óráig sugározta a forradalom híreit, de az éjszaka folyamán üzeni is lehetett a rádió segítségével: a szolnokiaknak lehetőségük volt rá, hogy írásban leadhassák üzeneteiket nem Szolnokon élő, esetleg eltűnt családtagjaiknak, ismerőseiknek. Az üzeneteket egy óriási ládába dobhatták, majd miután a rádió munkatársai ezeket feldolgozták, Varga Viktória olvasta be őket minden éjszaka hajnali 4 óráig a Petőfi rádió hullámhosszán.⁷ Mivel a stúdióban mindössze hárman dolgoztak, az anyaggyűjtést szolnoki újságírók végezték. A stúdió őrzését a forradalom napjaiban rendőrök biztosították.⁸

A Szolnoki Rádió dokumentumai illetve műsorborítékai alapján a stúdió a következő helyekkel állt állandó kapcsolatban a forradalom napjaiban: Budapest, Jászapáti, Jászberény, Karcag, Mezőtúr, Törökszentmiklós

A következő kategóriát képezik azok a helyek, ahonnan nem állandó jelleggel kaptak híradásokat: Abony, Besenyszög, Békéscsaba, Dunapentele, Fegyvernek, Gyöngyös, Jásztelek, Kisújszállás, Kisvárd, Kőtelek, Kunhegyes, Kunszentmárton, Martfű, Miskolc, Nyíregyháza, Rákóczi falva, Szandaszőlős, Szeged, Szelevény, Tiszafüred Tizzasüly, Tószeg, Túrkeve, Újfehértó, Várpalota, Veszprém, Zagyvarékas, Záhony.

Az 1956-os forradalom a Jászságban a szolnoki rádió műsorborítékainak tükrében

Jászberényben október 27-én alakult meg a Forradalmi Tanács - olvasható a rádió műsorborítékaiban. A testület 400-500 fős tüntetést követően alakult meg, ami a 30000 lakoshoz képest elenyésző volt.

A jászberényi Forradalmi Munkás- Paraszt- és Katonatanács megválasztása után sürgősen munkához látott, elrendelve 400 kg kenyér azonnali Budapestre szállítását. A tanács vezetésével Somogyi Jenő tisztet bízták meg.

A Jászberényi Aprítógépgyárban a forradalom sodrában sem szakították meg a munkát, a gyorsan megválasztott munkástanács elnökévé Kohut László főmérnököt választották.

Ezzel egyidőben a Fémnyomó és Lemezárugyár is megalakította saját munkástanácsát.

Az október 28-i műsorban többek között arról tudósítottak, hogy Jászberény és Túrkeve határában a mezőgazdasági munkák még ebben a rendkívüli helyzetben sem álltak le.

⁷ Varga Viktória visszaemlékezése 1971. szeptember 22.

⁸ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

Jászapátiban csak 29-én reggel alakult meg a munkástanács, Jásztelken már 27-én, szombaton, 40 taggal (!). A jásztelkiek csatlakozva a jászberényiek kezdeményezéséhez, megkezdték a gyűjtést Budapest lakosságának. Jászberényben a Forradalmi Tanács sikeresen szervezte meg a közellátást és alkoholtilalmat rendelt el, reggel pedig a segélyszállítmányt is elindította Budapestre. A gépállomás dolgozói lemondatták a nem éppen az emberségességéről híres Sólyom Lajos igazgatót és Szabó Gyula főmérnököt.

November 1-jén a szolnoki rádióban is közölték a *Magyar Függetelenségben* is megjelent „Aljasság, árulás!” kezdetű nyilatkozatot, amit a kezdettől a forradalom mellé állt jászberényi honvédségi alakulat adott ki. „Somogyi tiszt és szűk köre ÁVH-s tiszteket rejtegetett a laktanyában a nép jogos haragja elől. Nem fegyverezte le őket, hanem katonai (tüzéri tiszti) egyenruhába is bújtatott egyet. A személyi állomány felháborodására engedte őket világgá. (...) Orosz tisztek társaságát is élvezte, miközben Budapesten a forradalmi ifjúság vére folyt fegyvereiktől. Nyelvük kitépésével és agyonlövással fenyegette a honvédeket, ha elárulják.” A fentiekén kívül még sok mást azzal tetézt, hogy „ez a csürhe majd kitombolja magát és újra lesz minden a régiben.” Az október 31-i ezredgyűlésen mellőzték Somogyit, a Forradalmi Katonatanács pedig kiközösítette.

Ugyanezen a napon délelőtt 11 órakor tartotta megalakuló ülését Szolnokon a Forradalmi Ifjúság Szervezete, a cukorgyár, a gépállomás, a vegyiművek, a sertésenyésztő, a kőolajkutató- és termelő vállalat, a DISZ, az MTH, a városi bizottság, a gimnázium és jászapáti küldötteinek a részvételével. Céljuk egy politikailag független szervezet létrehozása, ami folyamatos kapcsolatot tart a MEFESZ-el. Az üzemek fiataljait rádió útján arra kérték, vegyék fel velük a kapcsolatot.

Október 30-tól -érthetően- mindig az aktuális hírek között foglalkoztak a pártok újjáalakulásaival (Nagy Imre október 30-án fogadta el a semlegesség követelését és a többpártrendszer). A Független Kisgazdapártnak Szolnokon kívül még Jászapátiban, Mezőtúron, Rákóczi falván, Szandaszőlősen, Kőteleken, Zagyvarékason, Tizzasülyön, Tószegen és Karcagon alakultak helyi szervezetei.⁹

A november 4-i adás rejtélye, avagy a Kádár-kormány megalakulásának kulisszatitkai

⁹ MSZMP Szolnok Megyei Bizottság Archívuma Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956. okt. 26, 27, 28, 29, 30, 31 és nov. 1, 2, 3-i adásainak műsorborítékai. 61. fond. I.fondcsoport 1956. év 19. öe szám

Az archívumban az 1956. november 4-i műsorborítékot nem találhatjuk meg, viszont a Szolnoki Rádió iratai tartalmazzak egy postai kísérőlevelet is, mely szerint a rádióüzem vezetője az 1956 október 24-től december 31-ig a stúdióban és az adóállomáson történt eseményekről részletes jelentést küldött Budapestre, a Posta Rádióműszaki Hivatalnak, de ez a jelentés sem a Jász- Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárban, sem az Országos Levéltár iratanyagában nem lelhető fel.¹⁰ De a perdöntő dokumentum hiányában is megpróbálhatjuk megkeresni a választ arra a kérdésre, hogy helytálló-e az elmúlt évtizedek szakirodalmának állítása, miszerint „Az új forradalmi központ november 3-án Szolnokon jött létre (...) A kormány másnap, november 4-én ugyancsak Szolnokról - rádió útján - kiáltványt intézett a magyar néphez.”, sőt, még kétszer ülésezett is a Minisztertanács.¹¹

A Berecz János szerkesztette „Visszaemlékezések 1956” című kötetben megjelent egy Apró Antallal készített interjú is, amiben a volt iparügyi miniszter a Kádár-kormány megalakulásáról a következőképp nyilatkozik: „Másnap reggel (megjegyzés: nov. 3-án reggel, mivel az előző sorokban nov. 2-ről beszélt) Tökölről katonai repülőgéppel mentünk Szolnokra. Ott találkoztunk Kádár János elvtárrsal. Rövid megbeszélésen informált bennünket arról, hogy mi az elképzelése: létrehozunk egy új kormányt, sürgősen bejelentjük rádión, felhívásokat adunk ki. Mindezt a szovjet elvtársakkal és a szocialista országok vezetőivel már megbeszélte.” Ezután Apró Antal az új kormány tagjait sorolta fel, majd hozzáfűzte: „Volt akivel csak telefonon tudtunk beszélni, de vállalta.”, és hogy „Elismerés illeti a szolnoki rádió munkatársait, akik mindent megtettek azért, hogy felhívásaink, nyilatkozataink az ország lakosságának tudomására jussanak. A szolnoki elvtársak, a város vezetői örömmel fogadták a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását. (...) 5-én este rövid megbeszélést tartottunk.”¹²

Az ENSZ különbizottság jelentésében már nem ennyire egyértelműek az új kormány megalakulásának körülményei: „A Kádár-kormány megalakításáról szóló közleményt az 1,187 kilocikluson, azaz a balatonszabadi adó által rendszerint elfoglalt és általában a magyar rádió külügyi szolgálata által használt hullámhosszon közvetítették. Hír szerint a bemondás Szolnokon, Budapesttől 100 kilométerrel délkeletre, a Tisza partján történt. A különbizottság nem rendelkezik bizonyítékkal arról, hogy Kádár november 4-én reggel Szolnokon tartózkodott volna és könnyen meglehet, hogy azok a tanúbizonyságok, amelyek szerint a

¹⁰ Cseh Géza: Elveszett az adó vezetőjének jelentése. In: Jászkun Krónika 1998. November 4

¹¹ Tiszai Lajos: „Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány.”(1.) Rideg tények – avagy - mese tankkal. In: Nagyalföld I.évf.18.sz.

¹² Visszaemlékezések 1956. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986 Szerk.:Berecz János 36-39.o.

rádiószózatot hírszalagról közvetítették, megfelelnek a valóságnak. A különbizottság elé került bizonyító anyagból úgy tűnik, hogy Kádár – ha már előbb nem utazott oda, november 4-én Moszkvában volt, 5-én, esetleg 6-án Prágában, és Budapesten vagy 6-án délután vagy legkésőbb 7-én reggel.”¹³

De nézzük meg kicsit részletesebben, először a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásának körülményeit, ezután pedig a november 4-én a szolnoki Damjanich Rádióban történeteket.

Vegyük sorjában a tagokat, ki hogyan működött közre Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakításában: Apró Antalnak, a Minisztertanács akkori elnökhelyettesének nem lehet igaz az az állítása (1966-os elmondása alapján), hogy 1956 november 2-4-ig tevékenyen részt vett volna Szolnokon az új kormány létrehozásában, ugyanis Marosán György november 5-én este még arról tudatta Kádárt, hogy Apró Antalt a tököli repülőtéren hagyta, és arról sincs adatunk hogy Apró Antal akár november 6-án a megyeszékhelyen járt volna.

Az előbb említett Marosán Györgyről visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy november 5-én késő délután érkezett Szolnokra.¹⁴

Kádár János tartózkodási helyeit azonban már bonyolultabb a helyes időrendbe helyezni. A szakirodalommal ellentétben Kádár november 3-án több okból kifolyólag nem lehetett Szolnokon:

1. Berecz János állítása szerint november 3-án délután 4 óra körül a Vörös Csillag úti laktanya udvarába szállt három szovjet helikopter egyikével érkezett Szolnokra. Ez a valóságban nem történhetett meg, mert Szolnok 1956 október 30-ától november 4-én hajnalig Kablay Lajos alezredes, helyőrségparancsnok és Szathmári József százados, városi védelmi parancsnok katonáinak teljes ellenőrzése alatt állott.

A szolnoki lakosok viszont úgy emlékeznek, hogy a három szovjet helikopter november 4-én kora délután érkezett.¹⁵

2. Kádár János maga is azt nyilatkozta, hogy 1956 november 2-án és 3-án Moszkvában tárgyalt több szocialista ország és testvérpárt vezetőivel a magyarországi helyzet alakulásáról: „S Ungváron talán annyit időztünk, hogy egy zsíros kenyeret megettünk.”¹⁶

¹³ 1956 Az ENSZ Különbizottság jelentése. Hunnia Kiadó, 1989. 131.o.

¹⁴ Tiszai Lajos Nagyalföld I. évf.19. sz.

¹⁵ u.o.

¹⁶ Kanyó András: Interjú.Nyilatkozik Kádár János. In: Magyarország 1989 / 24

Tiszai Lajos 1971-ben felkereste Ungváron Gábor Mózes¹⁷, aki megmutatta neki azt a házat, „ahol Kádár elvtárs megszállt 1956-ban.” Kádár Moszkvába menet nem időzhetett Ungváron, Vukasin Micsunovics jugoszláv diplomata ugyanis (jelen volt Hruscsov és Tito Brioni szigetén 1956 november 2-ról 3-ra virradóra történt találkozásán) „Moszkvai évek” című könyvében leírja, hogy arról számolt be Hruscsov Titonak november 2-án a késő esti órákban, hogy a nap folyamán Bulganyin felhívta, és közölte vele, hogy „Münnich Ferencnek és Kádár Jánosnak sikerült elmenekülnie Budapestről, és útban vannak Moszkvába, repülön.” Hruscsov másnap, november 3-án reggel indult vissza Moszkvába, hogy találkozzon Kádárral, aki maga is elismeri, hogy november 3-án még Moszkvában volt.¹⁸ Kádár János csak november 4-én délután 5 órakor mutatkozott először a nyilvánosság előtt Szolnokon, a városi pártbizottság épületében.

3. A november 5-én, a megyei tanácsházán tartott kormányülésen Kádár nem volt jelen, Münnich sem lehetett ott, hiszen november 5-én este Kádár közölte Marosánnal, hogy „Münnichet már előreküldtem Pestre”, de Münnich Ferenc a november 4-én a Kádár által tartott pártaktíván sem jelent meg. Ezek szerint Münnich november 4-én délután már nem volt Szolnokon (ha egyáltalán járt ott), Marosán 5-én este érkezett, Apró Antalt a tököli repülőtéren hagyták, Rónai Sándort a nemzeti erők november 4-én hajnalban letartóztatták, Horváth Imre Prágában volt, Dögei Imre szolnoki tartózkodásáról nincs adatunk, Kossa István pedig csak november 6-ra érkezett meg.

A megyei tanácsháza katonai biztosításáért azokban a napokban felelős Fodor Gyula repülőszázados azonban sem Kádárt, sem Münnichet nem látta az épületben, Marosán is csak 6-án délelőtt rövid időt töltött el a megyei tanácsházán.¹⁹

Dancsi Józsefnek, a Szolnok Megyei Forradalmi Munkástanács elnökének visszaemlékezéséből megtudhatjuk, hol is volt ekkor Kádár. November 5-én Dancsi Józsefért Százados úti lakására szovjet tisztek és pufajkába öltözött karhatalmisták mentek. Bekötötték a szemét, gépkocsiba ültették, és egypercnyi autótút után már meg is érkeztek. Hogy hová és kihez, Dancsi elmesélte Mizsei Béla ügyvédnek 1959-ben, közös raboskodásuk idején a váci börtönben: „Rögtön tudtam, hogy hova vittek, hiszen a lakásomtól pár száz méterre voltam, a szovjet laktanyában. Kádár igen barátságosan fogadott, kezet nyújtott, leültetett és arról beszélt, hogy a konszolidációban milyen jelentős szerepe lesz majd a szociáldemokrata

¹⁷ Egykori nagykáta szociáldemokrata ügyvéd, 1919-ben a Magyar Vörös Hadsereg VII. hadosztályának politikai megbízottja.

¹⁸ Tiszai Lajos, Nagyalföld, I.évf. 18.szám

¹⁹ Tiszai Lajos, Nagyalföld I.évf.19.szám

pártnak. Arra kért, hogy segítsék a kibontakozásban, vállaljak tisztséget. Magára hallgatnak a munkások - mondta Kádár.” Dancsi József nem tett eleget Kádár kérésének.²⁰

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának tehát csak három tagja, Kádár, Kossa és Marosán ülhetett november 6-án késő este szovjet tankba.

Tegyük most egy kis kitérőt és nézzük meg, kik is voltak ebben az időben a tanácsházán. A valóságban ekkor a megyei tanácsházán Berei Andor, Andics Erzsébet, akik mint tudjuk október 28-án menekültek Moszkvába, és november 5-re érkezhettek Szolnokra, valamint Hidas Antal és mások tanácskoztak, akik mindannyian a Rákosi-Gerő vonal hívei voltak. Andics és Berei, mint a Kádár-kormány tájékoztatási csoportjának vezetői kiadták a Szolnoki Szabad Népet, mint a párt központi lapját, annak ellenére, hogy ekkorra már megjelent a Népszabadság, és amíg Kádár el nem tiltotta őket a publikációtól, balról támadták őt.

Filep István, a a karcagi forradalmi tanács tagja és a Karcagi Híradó főszerkesztője, „*Karcag, 1956*” című memoárjában elmondja, hogy amikor november 8-án Lakatos főhadnaggyal hivatalos küldöttségként Szolnokra utazott, találkozott Andics Erzsébettel, aki azt közölte vele, hogy „voltaképpen ők a kormány, de még nem vették át a hatalmat. A Kádár-kormány csak ideiglenes megoldás, ők ketten egyébként a Szabad Népet csinálták. Nekem, mint a karcagi lap szerkesztőjének azt az utasítást adták, hogy mindenről lehet írni, csak arról nem, ami az elmúlt napokban történt. (...) Mindenkit vissza kell helyezni a funkciójába. A szovjet csapatok, amiket egyébként ők hívtak be- törvényesen avatkoztak be, leverik az ellenforradalmat. Az egyébként nem biztos, hogy Rákosi elvtárs hazajön.”²¹

Tiszai Lajos „*Szolnokország*” című könyvében felteszi a kérdést, miért voltak a szovjetek számára ennyire fontosak a régi rákosista vezetők, hogy katonákkal vigyáztak rájuk.

Lehetett-e a tanácsházi társaság egyfajta „tartalékkormány”, hogyha Kádárékkal történne valami?²² Ha számításba vesszük, hogy a párton belül Andicsék csoportja kisebbségben volt, és a forradalom előtti nyílt rákosista irányvonalat már nem lehetett volna a magyar társadalomra újra ráerőltetni, megállapíthatjuk, hogy kormányalakításra Andicséknak nem lehetett komoly esélyük. A szovjetek számára is valószínűleg csak egy eszközt jelenthettek, amivel Kádérékat is sakkban tudták tartani.

Annyi mindenesetre biztos, hogy Kádár néhány nap múlva betiltatta Bereiék lapját arra hivatkozva, hogy a Népszabadság az MSZMP Központi Bizottságának napilapja, a szolnoki

²⁰ Tiszai Lajos: *Szolnokország*. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001. 117-118.o.

²¹ Filep István: *Karcag, 1956*. Karcagi Önkormányzat, 1991. 74-76.o.

²² Tiszai Lajos: *Szolnokország*. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001. 129.o.

rádióstúdió élére pedig kormánybiztost nevezett ki. A Népszabadság november 11-i számában egy cikk olvasható a *Szabad Nép* megszüntetéséről „Amiből nem kérünk” címmel, ami kivonatosan, a rákosista vonal és a Szabad Nép bíráltával a régió újságai közül a *Tiszavidék* november 20-i számában is megjelent.²³

Andics és Berei az MSZMP KB határozata értelmében 1956 november 16-án a Szovjetunióba kényszerültek emigrálni, de 1958 áprilisában már megkapták az engedélyt a hazatérésre. Nem sokkal ezután Berei a Kossuth könyvkiadó vállalat igazgatója lehetett, Andicsot pedig az ELTE történettudományi tanszékén helyezték vezető pozíciókba.

Ami november 4-én a Damjanich Rádióban történt

A rádióban történtek tisztázáshoz először is tudnunk kell, hogy 1956-ban Szolnokon két adóállomás volt: egy helyi, kis térerősségű 0,4kW-os, a városban és környékén fogható, és egy 135 kW-os adó. A Szolnoki Rádióüzem iratai között talált jegyzőkönyv és Kovács Árpádnak, a szolnoki rádióállomás vezetőjének a visszaemlékezése alapján kiderül, hogy november 4-én 4 óra 30 perckor a Besenyszögi úton lévő adóállomás (a kisadó) területére három tank hatolt be (Bobjot szovjet tüzérőrnagy alakulata), és a magyar katonai őrség lefegyverzése után szovjet tiszték utasították a rádióállomás ügyeletes kezelőjét, hogy a 0,4 kW-on folyó adást, amely a Kossuth rádió műsorát relézte, szakítsa meg.

Az adóállomást legközelebb csak november 8-én helyezték üzembe, tehát a Kádár-proklamációt a gyenge térerősségen kívül már csak ezért sem sugározhatták innen.²⁴

Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a Szabad Európa rádió lehallgató központjában 1956. november 4-én hajnali 4 óra 32 percig nem tudták rögzíteni a Damjanich rádió gyenge térerősségű műsorait. Az említett időponttól kezdve viszont igen!²⁵

A szovjet csapatoknak sem azért kellett elfoglalniuk a szolnoki adót, hogy Kádár feltétlenül innen mondhasa el beszédét, hanem egyértelműen azért, hogy a Nagy-Imre kormány vagy a helyi forradalmi szervek felhívásainak sugárzását megakadályozzák. Kovács Árpád elmondta, hogy a kora délelőtti órákban az éterben hallották a későbbiekben ismertté vált Kádár-beszédet, amit egy „Vörös Szikra” magyar gyártmányú magnetofonra is felvettek. Erről az adásról tudtak a rádió adóállomáson lévő munkatársai, és Kövér Gyula, a stúdió vezető technikus is, aki otthonában hallotta a Kádár-kormány felhívását, megállapították, hogy ezt

²³ Tiszavidék, 1956. november 20. „A szolnoki Szabad Népről”

²⁴ Cseh Géza: Elveszett az adó vezetőjének jelentése. In: Jászkun Krónika 1998. November 4.

²⁵ Tiszai Lajos: Szolnokország. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001. 126.o.

a nagyon rossz minőségű, „fedinges” (hangerősség ingadozásokkal teli) adást vagy nagyon távolról, vagy mozgó katonai adóból sugározták.²⁶

Varga Viktória 1971 augusztus 10-én lejegyzett visszaemlékezéséből megtudhatjuk, hogy Demcsák Katalinnal november 3-án egész nap a stúdióban voltak, mivel a Forradalmi Tanács műsorszerkesztést nem bízott az újságírókra. Mint a helyi műsor után mindig, november 3-án is eltűnt barátokat, hozzátartozókat kereső családok üzeneteit olvasta be Varga Viktória a Petőfi hullámhosszán.

November 3-án azonban szovjet páncélosok jelentek meg a városban, a lakosságon nyugtalanság lett úrrá. A szovjet műszaki alakulatok bemérték és zavarták a magyar rádióállomásokat, így 22.30-kor Szolnokon is kénytelenek voltak leállítani az adást.²⁷

A stúdióban éjfélkor telefonhívást kaptak Nyíregyházáról, azzal a figyelmeztetéssel, hogy a szovjetek szét akarják lőni a stúdiót (ekkor már a szovjetek lezárták az összes tiszai átkelőhelyet). A telefonhívás után ki sem mertek mozdulni a stúdióból, és hogy illetéktelenek ne használhassák, szédszedték a stúdiót (a csöveket például a kábelcsatornába rejtették)²⁸.

November 4-én, hajnali fél háromkor szovjet katonák szállták meg a rádió stúdióját is, a tisztek engedélye nélkül nem hagyhatták el az épületet. Délelőtt 11-ig őrizték őket, ekkor mindhárman hazamehettek.

Délután 1 óra körül Simon Ferenc társaságában (később a Tájékoztatási hivatal elnökhelyettese lett) szovjet katonák jelentek meg Kövér Gyula lakásán, akit páncélautójukba tessékelték, mondván, hogy velük kell jönnie, mert az új kormánynak szüksége van a rádiósok munkájára. Ezután Varga Viktóriáért indultak, akinek az otthonában ott találták Demcsák Katalint is, aki a Zagyva-híd lezárása miatt nem tudott hazamenni (már kereshették őt is otthonában, mert körözést adtak ki, mivel nem találták). Útjukat a pártbizottság épületének irányába vették, ahol Kálmán István fogadta őket, aki feltette nekik a kérdést, hajlandóak-e dolgozni az új kormánynak. Fegyveresekkel a hátuk mögött más választásuk nem lévén a stúdióba vitték őket.²⁹ Kövér Gyula Tiszai Lajos 1991-es interjújában elmondta, hogy a stúdió berendezéseit úgy találta, ahogy azokat előző este hagyta, tehát rajtuk kívül senki nem járhatott ott³⁰ - ezt megerősítette nekem Demcsák Katalin is.³¹ Miután összeszerelték a stúdiót, behallgatva egy külföldi adó műsorába az új kormány felhívására lettek figyelmesek, ami

²⁶ Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány”(2.) Rideg tények-avagy -mese tankkal. In: Nagyalföld I. évf.19. sz.

²⁷ Varga Viktória visszaemlékezése 1971. szeptember 22.

²⁸ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

²⁹ Varga Viktória visszaemlékezése 1971 szeptember 22.

³⁰ Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány”(2.) Rideg tények-avagy -mese tankkal. In: Nagyalföld I. évf.19. sz.

³¹ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

nagyon rossz minőségű volt, ezért hangfelvétel helyett csak kézzel írták le (ezt vették fel Kovács Árpádék az adóállomáson). Alighogy leírták, egy ezredes és egy alezredes érkezett, akik egy magnetofonszalagot hoztak magukkal (Ungvárról hozták a kifogástalan műszaki állapotú felvételt).³²

Egy magyarul beszélő tiszt közölte a rádió odahurcolt dolgozóival, hogy négy órákor kezdődik az adás. Géppisztolyos katonák ültek a bemondónők mellett is, akiknek „Kossuth Rádió, Budapest!”-et kellett konferálniuk. 5 óra előtt néhány perccel, a konferálást követő zenei műsor után Kövér Gyulának egy 76-os fordulatra alkalmas, adásra kész magnetofonszalagot kellett félóránként az adásba beforgatnia, amin a Kádár-beszéd volt., egy jól felszerelt stúdióban készült, műszakilag hibátlan felvétel. A műsor azonban csak a 0,4kW-os, kis térerősségű adón volt hallható.³³

Ezzel szemben a Politikatörténeti Intézet Levéltárának az 1956-os rádióadásokkal kapcsolatos dokumentumai között a következőket olvashatjuk: „13.56 Ultimátum a magyar hadsereg csapatai részére, hogy adják meg magukat 17 óráig, mint végső határidőig, vagy ha nem, a szovjet csapatok felszámolják őket. Felhívjuk Karcag várost, hogy szüntesse be az ellenállást, figyelmeztetve, ha nem teszik le a fegyvert 17 óráig, a szovjet csapatok bombázzák a várost.” 14.13-kor pedig a szovjet csapatok főparancsnoka bejelentette a kijárási tilalmat: „A szovjet csapatok főparancsnoka bejelenti az országos kijárási tilalmat 15 órától 6 óráig. Teljes elsötétítés elrendelése a városokban, figyelmeztetve, hogy a szovjet légierők minden világításra tüzelni fognak.”³⁴ Ezt mind a Szolnoki Rádió műsoránál találhatjuk, holott, mint már említettem, és ez derül ki az interjúkból, visszaemlékezésekből, csak 16 órákor kezdte a műsorát a Szolnoki Damjanich Rádió, azt is csak a kisadó hullámhosszán. Ezek szerint tehát helytálló Kövér Gyula állítása, hogy a Kádár proklamáció első verzióját, - és tegyük hozzá - a katonai közleményeket is mozgó katonai adók segítségével sugározhatták. A városban többen rájöttek, hogy valami nem lehet rendben a rádióval, amikor a bemondónőnek nyelvbottlása volt, és tévedésből „Kossuth Rádió, Szolnok”-ot konferált be. Délután háromkor Ogyincov városparancsnok Fjodorov gárdaezredes közvetítésével utasította Kovács Árpádot, hogy 19 órától a helyi stúdióból kapott, „Kossuth Rádió Budapest” konferálással bejelentkező műsort sugározzák a 135 kW-os adón, ami a Kossuth adó távtartaléka volt. De az adó üzemzavara miatt a műsor sugárzása csak 22 óra 5 perckor kezdődhetett meg (az átállítás 539 kHz-re ugyanis több mint 3 órát vett igénybe), ennél előbb

³² u.o.

³³ Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány”(2.) Rideg tények-avagy -mese tankkal. In: Nagyalföld I. évf.19. sz.

³⁴ Magyarországi rádióadóállomások 1956.nov. 4-i műsora.In.:PIL 290. fond 1/89-ből 117-119. lap

tehát a Kádár-beszéd nem kerülhetett ki az éterbe. A kormány felhívásán kívül zenét és híreket sugároztak, éjfélig tartott az adás. Fjodorov ezredes személyes kívánságára közölték a kijárási tilalmat.

Kovács Árpád elmondása szerint „Gál Gyula, a szolnoki stúdió 1956 után kinevezett vezetője a stúdió páncélszekrényében őrzött két, 76-os gépfordulatra alkalmas magnetofontekercset, amelyeket 1962-ben egy Budapestről Szolnokra utazott bizottság jelenlétében meg kellett semmisíteni. A stúdió udvarán égették el.”

Az égetés előtt még Kövér Gyula és Kovács Árpád bele tudtak hallgatni a szalagokba: az egyik a jó, a másik a rossz minőségű felvétel volt, de tartalmi különbségek is voltak a két szalag között.³⁵

Balla László ungvári magyar író elmondta Tiszai Lajosnak, hogy november 3-án a kora esti órákban egy Prihogyko nevű moszkvai propagandafőnök az ungvári stúdióba hívatta. Itt egy kész magyar szöveg stilizálására utasította őt a propagandafőnök: „Letett egy iratsomót az asztalomra. Első ízben történt meg, hogy kész magyar szöveget kaptam. Ezt tehát nem kellett fordítani, az utasítás úgy szólt, hogy stilizáljam. Éppen elég munkám akadt vele. Tele volt russzicizmusokkal. Jellegzetes fordulataiból is nyilvánvaló volt, hogy oroszból fordították. Amikor azután „megalakult” az úgynevezett Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, és elhangzott Kádár János beszéde, meglepetéssel tapasztaltam valamit. Az elhangzottak igen-igen hasonlítottak arra a szövegre, amit én nem sokkal azelőtt stilizálásra kaptam. Nem állíthatom, hogy a két szöveg ugyanaz volt, hiszen az összehasonlításra nem is nyílt lehetőségem, de hogy gyanúsán hasonlítottak egymásra, az biztos. A magam számára akkor mindenesetre azt a következtetést vontam le, hogy a Kádár-beszédet valakik oroszul írták, valahol meglehetősen durván magyarra fordították, s az én stilizálásom után kaphatta meg végleges formáját.”

Kádár János nyilatkozatát a kormány megalakulásáról és a többi írásos dokumentumot Sándor László ungvári magyar rádiós újságíróval november 3-án 20 órától olvastatták szalagra.

November 4-én kora délelőtt ezeket vették fel Kovács Árpád és társai a besenyszögi úton lévő rádióállomáson az említett „Vörös Szikra” magnetofonra³⁶.

Ezek alapján elfogadhatjuk, hogy a november 3-ról 4-re virradó éjszakát Kádár János és Münnich Ferenc Ungváron töltötték, és valószínűleg a felvétel is az ottani stúdióban készült.

³⁵ Tiszai Lajos, Nagyalföld I.évf.19.szám

³⁶ Tiszai Lajos: Szolnokország. Szolnoki Téka, Szolnok 2001. 127-128.o.

Kádárék szándéka ezzel a „manőverrel” egyértelmű volt: már november 4-én el akarták hitetni az országgal, hogy Budapesten rend van és nyugalom, és a fővárosi stúdióból jön a műsor.

A szolnoki rádió a forradalom leverése után

A szolnoki Damjanich Rádió, mint a régió legfontosabb tömegtájékoztatási médiuma november 4-től az MSZMP irányítása alá került. Mivel a Laki-hegyi adó továbbra is üzemképtelen volt, Szolnokról sugározták a Kossuth Rádió műsorát. A stúdióban továbbra is mindössze hárman dolgoztak, egy óriási technikai apparátus helyett végezve el minden munkát. A másnap reggeli híreket éjfél után telefonon Erdélyi Károlytól, Kádár személyi titkárától kapták. Ezekben a napokban ő töltötte be a kormány és a rádió közötti összekötő szerepet. A Kossuth Rádió műsora minden nap 5 órától éjfélig tartott. November 8-án délelőtt jött az üzenet Budapestről, hogy a Laki-hegyi adó újra üzemképes, de egy pár napig még együtt sugárzott a két adóállomás. Utána csak a Laki-hegy adott, de a Kossuth Rádió műsorát továbbra is a szolnoki stúdió három munkatársa szerkesztette.³⁷ Amikor a kormány felment Budapestre (nov.6.), akkor is folyamatosan kapták tőlük az anyagot, részben telexen, részben éjfél adászás után 0:05 perckor telefonon, közvetlen vonalon a parlamentből. Azonban csak azokat a híreket lehetett közölni a *Szabad Népb*ben és a rádióban, amiket Andics Erzsébet vagy Berei Andor aláírásukkal hagytak jóvá.³⁸ Kádárnak november 11-re sikerül eltávolítani pozíciójukból a köztudottan rákosista Andicsékat.

A következő ránk maradt műsorborítékban - november 11., nov. 4-től 11-ig ugyanis valami véletlen folytán eltűntek a rádió anyagai - már az új kormány programjáról, a közellátási problémák megoldásáról és a hibák okairól olvashatunk:

„Mindjárt hozzáteszem azonban, hogy a párt felismerte a hiányosságokat és 1953-ban hozott is helyes intézkedéseket azok felszámolására. Sajnos ezt egyesek (Nagy Imréék) túl akarták hajtani, ami újabb katasztrófát okozott volna.” A következő műsorborítékban már egy minden eddiginél hihetlenebb propagandaszöveget olvashatunk, amelyben Molnár József fegyverneki földművelő, aki hosszú évekig raboskodott Rákosi börtönében, örömteli szavakkal üdvözli Kádár Jánost a kormány élén. Szintén ebben a műsorborítékban a megyei tanács elismerését fejezte ki “azoknak a vállalatoknak, amelyek az elmúlt időkben a termelésben, munkaterületükön helyt álltak.” A november 9-i keltezés után megtaláljuk az

³⁷ Varga Viktória visszaemlékezése 1971 szeptember 22.

³⁸ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

aláírást: Dancsi József, mb.vb.elnök³⁹. - Nem sokkal később, mivel nem tett eleget Kádár már említett felkérésének, 1957-ben kórházi ágyáról egyenesen a váci börtönbe vitték, ahol több évet kellett eltöltenie „ellenforradalomban való részvétel” miatt⁴⁰.

A november 12-i műsorban található jelentés a Tisza Cipőgyárból jellemző példa a forradalmárok “eltávolítására” (tegyük hozzá, ez még a “könyörületesebb” eljárás volt): „Stanga Istvánt (megjegyzés:akit leváltottak a forradalom idején), az emberségéről, szervezőképességéről és nagy szaktudásáról ismert volt műszaki vezetőt újra főnöki posztra állították a hajcsárként tetszelgő Bodóczi helyett.”

A november 14-i műsorban már az „ellenforradalom”⁴¹ kifejezés is megjelent, ami már az új hatalom megtorló hadjáratait vetíti előre. A rádió épületét november 4-től egészen december 24-ig szovjet csapatok őrizték, decembertől ismét a megszokott esti 6-7óra közötti műsoridőben ment az adás.

A megye tömegtájékoztatási szervei közül a Karcagi Híradó került a legkésőbb - decemberben(!) - a párt irányítása alá, ami az egész országban egyedülálló volt, amiben nem kis szerepet játszott Filep István, valamint a város értelmisége.

Ami a rádiósok sorsának későbbi alakulását illeti, Kövér Gyula maradt a stúdióban, Varga Viktória átment a Néplaphoz dolgozni, Demcsák Katalin rövid ideig a Nyíregyházi Rádiónál dolgozott, majd pályafutását a Miskolci Rádiónál folytatta, Kovács Árpádot Jenvay Kálmán váltotta az adóállomás élén.⁴²

Utószó

Láthattuk, milyen pontosan eltervezett és végrehajtott történelemhamisítás eredményeképp válhatott Szolnok, mint „Kis-Moszkva” a kommunista „mitológia” egyik legfőbb helyszínévé.

A rádió forradalom alatti működésének és műsorának ismeretében megállapíthatjuk, hogy a magyar társadalom többsége a polgári demokrácia és a többpártrendszer mellé állt, szükség esetén akár fegyverrel is felvéve a harcot a szovjet mintájú diktatúra kiszolgálói ellen.

³⁹ MSZMP Szolnok Megyei Archívuma - Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956 nov. 11- dec. 30-i adásainak műsorborítékai 61. fond I. fondcsoport 20. ö.e. szám

⁴⁰ Tiszai Lajos: Szolnokország. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001.118.o.

⁴¹ MSZMP Szolnok Megyei Archívuma - Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956 nov. 11- dec. 30-i adásainak műsorborítékai 61. fond I.fondcsoport 20. ö.e. szám

⁴² Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

Ezért is csak szovjet katonai intervenció útján vehette át a hatalmat Kádár János. Hogy a társadalom többségének a támogatása nélkül meg is tarthassa, 1956 novembere után is az egykori ÁVH tagjaira támaszkodott (amit már Politikai Nyomozati Főosztálynak hívtak), valamint szovjet vezetőkre és tanácsadókra. A „burkoltabb” diktatúra kiépítésében természetesen döntő szerepet játszott -a megfelelő apparátus segítségével- Magyarország huszadik századi történelmének a párt igényei szerint történő teljes átírása. Így tehát kézenfekvő, miért is került fel az a bizonyos a „Magyar Szocialista Munkás Párt újjáalakulását” és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány létrejöttét megörökítő emléktábla a megyei tanácsháza díszterme elé: hogy elhitessék az ország közvéleményével és a későbbi generációkkal (ami sajnos sikerült is), hogy a Kádár-kormány az ország lakosságának támogatásával alakulhatott meg, és nem szovjet beavatkozással. A megalakult szovjet bábkormány legitimitását volt hivatva alátámasztani a regionális tájékoztatásra létrehozott Szolnoki Rádió, hogy az illúzió még néhány évtizedig teljes lehessen.

Források.

Magyarországi rádióadóállomások 1956. november 4-i műsora. In: Politikatörténeti Intézet Levéltára 290. fond 1/89-ből 117-119. lap
MSZMP Szolnok Megyei Bizottság Archívuma Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956. okt. 26, 27, 28, 29, 30, 31 és nov. 1, 2, 3-i adásainak műsorborítékai.
61. fond. I.fondcsoport 1956. év 19. öe szám
MSZMP Szolnok Megyei Archívuma Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956 nov. 11- dec. 30-i adásainak műsorborítékai 61. fond I.fondcsoport 20. ö.e. szám

Bibliográfia:

Cseh Géza: Az 1956-os forradalom Szolnok megyében. Kézirat, Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár
Cseh Géza: Elvesztett az adó vezetőjének jelentése. In: Jászkun Krónika 1998. November 4.
Filep István: Karcag, 1956. Karcagi önkormányzat, 1991
Gosztonyi Péter: Der ungarische Volksaufstand in Augenzeugenberichten. München, 1981.
Kanyó András: Interjú.Nyilatkozik Kádár János. In: Magyarország 1989 / 24.
Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány.”(1.) Rideg tények- avagy- mese tankkal. In: Nagyalföld I.évf.18.sz.
Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány”(2.) Rideg tények- avagy -mese tankkal. In: Nagyalföld I. évf.19. sz.
Tiszai Lajos: Szolnokország. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001.
Tiszavidék, 1956. november 20. „A szolnoki Szabad Népről”
Visszaemlékezések 1956. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986 Szerk.:Berecz János
1956 Az ENSZ Különbizottság jelentése. Hunnia Kiadó, 1989